

Hand-werpen in de zeventiende eeuw

KU Leuven Blogtaugustus 26, 20160

DOOR REMCO SLEIDERINK. In het Antwerpse stadsarchief is deze week een zeventiende-eeuwse versie gevonden van het verhaal over de held Brabo die bij Antwerpen een reus versloeg en diens afgehakte hand vervolgens in de Schelde wierp, vandaar de naam Hand-werpen. Het nieuwe tekstje toont dat de oude, middeleeuwse legende gemakkelijk kon voortleven dankzij geleidelijke aanpassingen.

Bijzonder aan deze versie van omstreeks 1620 is dat de tegenstander van Brabo onder Hollands bevel staat. Daarmee wordt een link gelegd met de afsluiting van de Schelde tijdens de Tachtigjarige Oorlog. De Antwerpenaars wachtten toen vergeefs op een nieuwe Brabo.

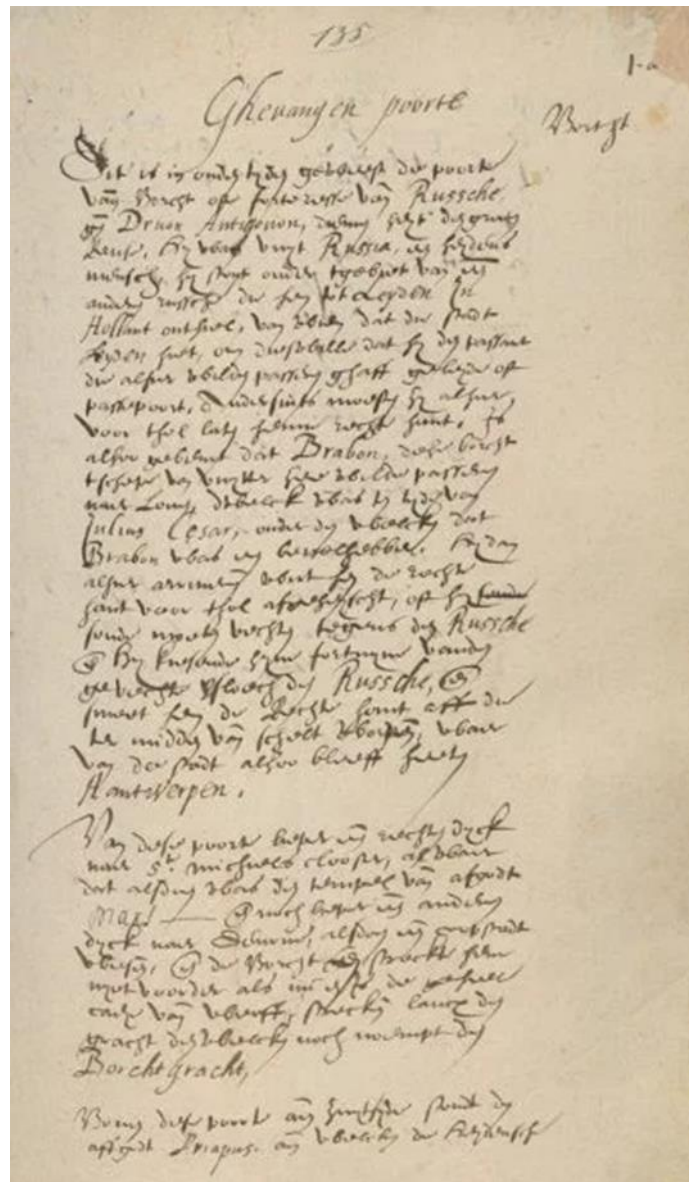
Geschreven door Remco Sleiderink, campusdecaan van de Faculteit Letteren in Brussel. Hij doceert o.a. oudere Nederlandse literatuur en tweet via [@RemcoSleiderink](https://twitter.com/RemcoSleiderink).

Remco Sleiderink

Breaking news on Twitter

Voor het volgen van het nieuws in mijn vakgebied – de oudere Nederlandse letterkunde – zijn Twitter en Facebook interessante media. Je kunt volgen waar collega's mee bezig zijn en uit eerste hand lees je over vondsten die pas later in publicaties worden verwerkt. Zo las ik deze week op Twitter een berichtje van Wouter Goetschalckx, leeszaalmedewerker in het FelixArchief, het stadsarchief van Antwerpen. 'Ontdekking van de dag', tweette hij, 'versie van het Braboverhaal van ± 1620'. Daarbij gaf hij meteen ook de link naar het betreffende, gedigitaliseerde document.

Het nieuw ontdekte Braboverhaal uit ± 1620.

Een dag later stond het ook in de krant: 'Eeuwenoude versie Brabo-legende ontdekt in kadasterdocument.' Daarbij werd terecht opgemerkt dat vaak wordt aangenomen dat het middeleeuwse verhaal na de zestiende eeuw in vergetelheid raakte en pas in

de negentiende eeuw weer werd opgepikt. Deze versie in een ambtelijk document van een zeventiende-eeuwse notaris toont dat het verhaal ook toen nog bekend was.

Het zeventiende-eeuwse verhaal in vertaling

Het loont de moeite de tekst wat nauwkeuriger te bekijken. Dat kan gemakkelijk, want afbeeldingen van het handschrift staan online en [op de website van het archief verscheen zelfs een transcriptie van de zeventiende-eeuwse tekst](#). Voor het gemak heb ik de tekst vertaald in modern Nederlands. Het gaat om een aantekening over de zogenaamde Gevangenpoort bij het Steen aan de Schelde:

In vroegere tijden was dit de poort van de burcht of het fort van de Rus geheten Druon Antigoon die ook wel bekend staat als 'de grote reus.' Hij kwam uit Rusland en was een heidens mens. Hij viel onder het bestuur van een andere Rus die zich in Leiden in Holland ophield. Die stad heet Leiden omdat hij de reizigers die hier (dat wil zeggen: in Antwerpen) wilden passeren een 'geleide' of paspoort gaf. En als ze dat niet hadden, werd hun hier als tol de rechterhand afgenomen.

Op zekere dag wilde Brabo met zijn schip vanuit zee deze burcht passeren op weg naar Leuven dat destijds van Julius Caesar was en bij wie hij in dienst was als bevelhebber. Toen hij hier kwam wist hij dat zijn rechterhand zou worden opgeëist of hij zou moeten vechten met de Rus. Hij besloot zijn kans te wagen in een gevecht, versloeg de Rus, hieuw diens rechterhand af en gooide die midden in de Schelde. Daardoor heet de stad Hand-werpen.

De reus werd een Rus

Deze zestiende-eeuwse kop van Druon Antigoon werd vanaf 1535 als reus in Antwerpse optochten rondgedragen.

Bepaalde elementen van het bovenstaande verhaal komen al vroeg voor in de Nederlandse literatuur, met name in de *Cornicke* van Brabant uit 1415. In die

rijmkroniek wordt uitvoerig stilgestaan bij de strijd tussen Brabo en de grote reus Druon. Ook de link met Caesar wordt daar verder uitgewerkt. Maar de *Cornicke* gaat zelf terug op oudere bronnen waaronder een boekje dat wordt aangeduid als *Clarasiën* maar dat niet is overgeleverd. In dat boekje stonden verklaringen van talrijke plaatsnamen zoals Antwerpen (hand-werpen) maar bijvoorbeeld ook Aarschot (waar Julius Caesar op een arend schoot) en Leuven (oorspronkelijk ‘ten gelove’ omdat hier een Romeinse tempel stond). Maar ook de veranderingen ten opzichte van de middeleeuwse versies zijn interessant. Via Facebook en Twitter heb ik daarover deze week interessante gesprekken gevoerd met collega’s. Door de zestiende-eeuwse humanisten werd veel kritiek geuit op de geloofwaardigheid van het Braboverhaal en dat leidde tot allerlei aanpassingen die ook in deze versie doorklinken. Zo is hier geen sprake meer van een echte reus, maar van een Rus, bijgenaamd ‘de grote reus’. Ontdaan van al te fantastische elementen kon het verhaal toch overleven. De notaris die dit verhaal noteerde, moet ervan overtuigd zijn geweest dat de naam van Antwerpen inderdaad op deze manier is te verklaren.

De afsluiting van de Schelde

Maar het meest opmerkelijk aan deze nieuwe versie vind ik de link die wordt gelegd met Holland. Dat de naam van de Hollandse stad Leiden in verband zou staan met een vrijgeleide over een rivier is ook te vinden in enkele bronnen uit Holland, zelfs met wortels tot in de vijftiende eeuw.

Op de Burcht van Leiden, een gebouw dat strategisch is gelegen op de plek waar twee armen van de Rijn samenvloeien, zou volgens bepaalde bronnen een reus hebben gewoond die schepen enkel liet passeren na het betalen van een hoge tol.

In het nieuw ontdekte Braboverhaal worden het Antwerpse en Leidse verhaal direct aan elkaar gekoppeld, waarbij de Rus van Antwerpen (Druon Antigoon) ondergeschikt is aan die van Leiden.

De reden daarvoor is wellicht te vinden in de toenmalige actualiteit. Sedert de val van Antwerpen in 1585 hielden de Hollanders de Schelde afgesloten. Antwerpen was daardoor niet meer rechtstreeks te bereiken vanuit zee. Die specifieke historische context kan aanleiding zijn geweest voor het ontwikkelen van een variant waarbij de reus of de Rus Druon Antigoon met de Hollandse vijand werd geassocieerd in de hoop dat er ooit een nieuwe Brabo op zou staan om Antwerpen te bevrijden.